

Kapitalizmo kultūrinis ir politinis pjūviai naujųjų medijų sąlygomis: K. Marxas, F. Engelsas, J. Baudrillard'as

JOVILĖ BAREVIČIŪTĖ

Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Humanitarinis institutas, Filosofijos ir politologijos katedra, Saulėtekio al. 11, LT-10223 Vilnius
El. paštas: jovile.bareviciute@hi.vgtu.lt

Straipsnyje imamasi K. Marxo ir F. Engeldo bei J. Baudrillard'o įžvalgų apie kapitalizmo plėtros mastus lyginamosios analizės. Keliamas klausimas, kuo skiriasi internacionalumas ir transnacionalumas. Aptariamas industrinio internacionalinio ir postindustrinio transnacionalinio kapitalizmo fazių santykis politiniu aspektu. Teigiama, kad K. Marxo ir F. Engeldo pabrėžiama industrinės gamybos tiesioginė priklausomybė nuo empirinio objekto bei pastarosios nykimas poindustrinės gamybos sąlygomis, kurios pagrindą, remiantis J. Baudrillard'u, sudaro reprodukavimas, tampa iš esmės lemtingas šiuolaikinei kultūrinei ir politinei situacijai. Svarstomos nūdienės kultūrinės homogenizacijos bei kapitalistinės pasaulinės monokultūros ir jai būdingų globalumo matmenų galimybės sąlygos. Nors kultūrinės homogenizacijos ir tam tikrų kapitalistinės monokultūros radimosi tendencijų įžvelgia dar K. Marxas ir F. Engelsas, o J. Baudrillard'as bet kokius nacionalinius skirtumus redukuoja į viską apimančią šiuolaikinį transnacionalumą, straipsnio autorės manymu, pastarojo mąstytojo atliekamas teorinės redukcijos judesys neleidžia pastebėti lokalioms kultūroms ir vietinei politikai būdingų savitų bruožų, jų įsiterpimo vienos į kitą ir sudėtingos tarpusavio sąveikos. Straipsnio pabaigoje priinama prie išvados, kad, nepaisant vis didėjančios naujųjų medijų įtakos ir vis augančių jų plėtros mastų, išlieka tradicinės lokals nacionalinės kultūros ir vietinė politika bei jų skirtumai.

Raktažodžiai: Europa, internacionalumas, naujosios medijos, (post)industrinis kapitalizmas, transnacionalumas

IVADAS

Straipsnyje apmąstomas (post)industrinio kapitalizmo, kultūros ir politikos santykis, remiantis Karlo Marxo ir Friedricho Engeldo industrinio kapitalizmo aptartimi bei šiuolaikiniėje Jeano Baudrillard'o medijų filosofijoje pateikiama josios kritika. Jau Marxo ir Engeldo *Komunistų partijos manifeste* (*Manifest der Kommunistischen Partei*, 1848) aptinkama hipotetinių kapitalistinės monokultūros ir kultūrinės homogenizacijos išsigalėjimo tendencijų, prekėms sklindant po kapitalistinės santvarkos Europos valstybes ir taip steigiantis internacionalinei ekonominei sistemai. Tačiau kapitalistinė kultūra ir politika industrinės gamybos sąlygomis, remiantis Baudrillard'o įžvalgomis, dar negali būti vertinama kaip monistinė ar, kitaip tariant, pretenduojanti į globalumą. Marxo teorijos materializmas ir antropologizmas industrinio kapitalizmo interpretacijas užskliaudžia internacionalinės

kultūros ir politikos ribose, tuo tarpu naujųjų medijų¹ steigiamas virtualumas Baudrillard'ui jau leidžia kalbėti apie postindustrinei kultūrai būdingą transnacionalumą². Esminis internacionalumo ir transnacionalumo skirtumas šio kapitalistinių kultūrų sąveikos tyrimo kontekste yra tas, kad Marxas savo skleidžiamoje teorijoje apsiriboja tarptautiniu kapitalistinės kultūros ir politikos plėtros lygmeniu. Tuo tarpu Baudrillard'ui naujųjų medijų sąlygomis tokia analizė jau tampa neapiekiamama, ir jis prie sąvokos *nacionalizmas* prideda priešdėlį *trans-*, reiškiantį industrinio kapitalistinio (inter)nacionalumo peržengimą bei elektroninės postindustrinės kapitalistinės monokultūros ir kultūrinės homogenizacijos radimąsi. Todėl dera pripažinti, kad XX amžiaus antroje pusėje įvykusi industrinio kapitalizmo transformacija į poindustrinį yra glaudžiai susijusi su naujųjų medijų, pagrįstų skaitmenizavimo procesais, išsigalėjimu kaip neabejotinai lemtingu faktoriumi šiuolaikinės kapitalistinės monokultūros ir kultūrinės homogenizacijos steigėjais. Tokia vėlyvajai kapitalizmo stadijai būdinga kultūrinių ir politinių skirtumų nykimo tendencija šiuolaikinei elektronei kapitalistinei kultūrai ir politikai suteikia globalumo matmenų.

INDUSTRIŠNIS KAPITALIZMAS BEI MODERNIOJI INTERNACIONALINĖ KULTŪRA IR POLITIKA: MARXAS, ENGELSAS

Modernioji epocha, kurios pradžia apytiksliai gali būti laikomas XVIII amžius, o pabaiga – XX amžius, yra paženklinta neabejotinai ryškiaus – XIX amžiaus industrializacijos pėdsako, nusidriekiančio iki pat XXI amžiaus ir reikalaujančio naujų apmąstymų ir interpretacijų. Sąvoka *pėdsakas* čia reiškia tai, kad modernybė³ kaip tam tikras istorinis etapas, nors ir gali būti traktuojama kaip jau pasibaigusi, tačiau vis dėlto turėtų būti pripažįstama ir tai, kad nūdieniam gyvenamajam pasauliui tai itin didelę įtaką padariusi istorinė atkarpa, o jos vietą užėmusi šiuolaikinė epocha tiek populistiniame, tiek akademiniam diskursuose dažnai įvardijama kaip postmodernioji. Vis dėlto, vargu ar būtų tikslu vienareikšmiškai pripažinti tai,

¹ Marshallas McLuhanas (1911–1980) knygoje *Kaip suprasti medijas: žmogaus tęsiniai (Understanding Media: The Extensions of Man, 1964)* bet kokias technines žmogaus raiškos formas, technologijas ir net veiklos žaliavas traktuoja kaip medijas. Tačiau, jas klasifikuojant į senąsias ir naujasias, pirmosioms paprastai priskiriami laikraščiai ir žurnalai, paštas, radijas, kinas ir televizija, o antrosioms – pasaulinis interneto tinklas bei šiuolaikinės skaitmeninės ir mikroprocesorinės technologijos. Vis dėlto tokia senųjų ir naujųjų medijų perskyra yra iš esmės problemiška, nes pastarųjų naujumas, remiantis McLuhanu, gali būti suprantamas ir kaip turinio naujumas (McLuhan 2003). Šiuo atžvilgiu senosios medijos išlieka tik todėl, kad yra skaitmenizuojamos ir taip įgyja tam tikrų naujosios būdingų bruožų. Taigi darant perskyrą tarp senųjų ir naujųjų medijų, pirmosioms sąlygiškai galima priskirti tas priemones ir technologijas, kurios suteikia galimybę ne tik pasyviai naudotis viešąja žiniasklaida, bet ir aktyviai ja manipuliuoti informaciniu, komerciniu ir korporaciniu lygmenimis.

² Internacionalumo ir transnacionalumo perskyros pagrindą čia sudaro industrinio ir postindustrinio kapitalizmo gamybos pobūdžio ir plėtros mastų, apmąstomų Marxo ir Engelso bei Baudrillard'o, palyginimas. Remiantis Marxo ir Engelso *Komunistų partijos manifestu*, industrinis kapitalizmas plėtojasi tarptautiniu, t. y. internacionaliniu, lygmeniu (Marx, Engels 2008), tačiau, nepaisant to, dėl technikos mechanizavimo procesų ir tuometio gamybos pobūdžio paskiros valstybės vis dar išsaugo jiems būdingus kultūrinius ir politinius skirtumus ir savitumus. Tuo tarpu Baudrillard'as veikaluose *Blogio perregimumas (La Transparence du Mal: Essai sur les phénomènes extrêmes, 1990)* ir *Krištolo kerštas (Revenge of the Crystal, 1990)* tiesiogiai susieja, pirma, postindustrinės gamybos pobūdį ir naujasias medijas, ir, antra, transnacionalumą ir virtualumą. Pasak jo, šiuolaikiniam – vėlyvajam – kapitalizmui plėtojantis transnacionaliniu, t. y. virtualiu, lygmeniu ir taip anihiliuojant paskirų kultūrų ir politikos skirtumus ir savitumus (Baudrillard 1993: 14–35, 163–199; 1990: 163–198).

³ Čia sąvokos *modernioji epocha* ir *modernybė* vartojamos kaip sinonimai, t. y. nedaroma jų konceptualinė perskyra.

kad modernybė kaip tokia jau yra pasibaigusi kartu su XX amžiumi, tiek tai, kad ji tebesitęsia dar ir šiandien – XXI amžiuje. Skirtingų šiuolaikinių filosofinių, sociologinių, politologinių, kultūrologinių, menotyrinių tyrimų krypčių atstovai moderniosios epochos likimą taip pat traktuoja nevienareikšmiškai – vieni iš jų teigia, kad modernybė vis dar nėra pasibaigusi ir tęsiasi XXI amžiuje, o kiti tvirtina, kad moderniosios epochos vietą dar XX amžiaus antroje pusėje užėmė postmodernioji. Dera pripažinti, kad modernybės pabaigos vienos teisingos (jei tokios apskritai esama) traktuotės klausimas vis dar lieka atviras, o todėl iš esmės reikalingas diskusijų ir svarstymų tiek humanitarinių, tiek socialinių mokslų srityse.

Marxo ir Engelso plėtojamos idėjos yra neabejotinai reikšmingos ne tik XIX amžiui, bet ir moderniajai epochai apskritai – nesvarbu, ar ji vis dar tebesitęsia, ar jau yra pasibaigusi. Šių dviejų mąstytojų įžvalgos ir jų analizė nūdienių humanitarinių ir socialinių tyrinėjimų kontekste neatsiejamos nuo modernybei skirtos kritikos apskritai, taip tapdamos vienomis svarbiausių šiuolaikinės kultūrinės ir politinės problematikos temų. Kodėl? *Komunistų partijos manifeste* Marxas ir Engelsas kalba apie paskirų nacionalinių kultūrinių skirtumų maišymąsi, jungimąsi vienų su kitais, t. y. apie tam tikrą kultūrinių ir politinių savitumų apykaitos ratą, steigiantį internacionalinės kultūros ir tarptautinės politikos radimosi tendencijas: „Vietoj senų, savo šalies gaminiais patenkinamų poreikių iškyla naujų, kuriuos tegali patenkinti iš tolimiausių skirtingo klimato kraštų atgabenti gaminiai. Senąjį vietinį ir nacionalinį uždaramą, kai pasitenkinama vien tik savos gamybos gaminiais, pakeičia visapusiški *nacijų ryšiai* (kursyvas mano – J. B.), visapusiška *jų savitarpio priklausomybė* (kursyvas mano – J. B.). Tai vienodai susiję ir su materialine, ir su dvasine gamyba. Atskirų nacijų dvasinės veiklos vaisiai virsta visuotiniu turtu. *Nacionalinis vienašališkumas ir ribotumas vis labiau darosi negalimas* (kursyvas mano – J. B.), ir iš daugelio nacionalinių ir vietinių literatūrų susikuria viena pasaulinė literatūra“ (Marx, Engels 2008: 6–7). Mąstytojų mintis, esą nacionalinis kultūrinis ir vietinis politinis uždaramas dėl industrinės gamybos įtakos palaipsniui yra įveikiamas ir todėl paskiros kultūros ima įsiterpti viena į kitą, mūsų manymu, gali būti traktuojama kaip savojo laikmečio vaisius, suabsoliutinti XIX amžiaus industrializmo pobūdžio ir jo plėtros mastus. Tuo metu vykę technikos mechanizavimo procesai neabejotinai turėjo itin didelės įtakos kultūrai ir politikai, dėl kurios radosi paskirų kultūrų „suartėjimo“ ir vienos kultūros bruožų įsiterpimo į kitą tendencijų. Nors, pasak Johno Tomlinsono, Marxo ir Engelso pateikiamas moderniosios epochos kultūrinės situacijos vaizdas gali būti vertinamas kaip globalus, o tautinis pasidalijimas išnyksta kartu su savitais lokaliniais ryšiais (Tomlinson 2002: 83), vis dėlto, mūsų manymu, vargu ar filosofai čia kalba apie vienos pasaulinės kultūros radimąsi – kur kas tiksliau būtų sakyti, kad jie įžvelgia galimų pastarosios radimosi tendencijų, nubrėždami jų pagrindines hipotetines gaires. Kodėl? Marxas ir Engelsas, pabrėždami, kad moderniojoje epochoje dėl industrializacijos įtakos vis labiau įveikiamas „nacionalinis uždaramas“, o todėl jį pakeičianti paskirų „nacijų savitarpio priklausomybė“ sudaro sąlygas „vienos pasaulinės literatūros“ radimuisi, mūsų manymu, čia kalba apie skirtingų tautinių kultūrų komunikavimą, tam tikrą įvairių Europos ir pasaulio valstybių kultūrinį ir politinį dialogą bei tarptautinę industrinės kultūros sklaidą. Šie internacionalinės kultūros radimąsi skatinantys veiksniai vis dėlto vargu ar panaikina verbalinių ir neverbalinių kultūrinių ir politinių bruožų, religinių įsitikinimų, paskirų kalbų, meninių savitumų, būdingų pomėgių skirtumus – mūsų manymu, kur kas tiksliau būtų kalbėti apie galimą XIX amžiaus kultūrinę asimiliaciją, o ne homogenizaciją: dera pripažinti, kad pastarieji tam tikru lygmeniu išlieka net ir šiuolaikinę kultūrą, ir politiką globalizuojančiomis naujųjų medijų įtakos sąlygomis. Šis Tomlinsono pateikiamas komentaras vargu ar teisingas dar ir todėl, kad, jei dėl industrializacijos įtakos moderniojoje epochoje įvyktų ūmi visuotinė paskirų kultūrų

homogenizacija, tai neabejotinai kultūrų tarptautinis kultūrinis šokas, sukiantis tam tikrus tendencingus simptomus⁴ ir besireiškiantis tam tikra jam būdingų stadijų eiga. Todėl kultūrinė homogenizacija, mūsų manymu, gali vykti tik palaipsniui ir privalo turėti savąias ištakas, nuo kurių priklauso tolesnė šio galimo proceso raida.

Aptariant anksčiau cituotą Marxo ir Engelso mintį apie „vis labiau negalimą nacionalinį vienašališkumą ir ribotumą“, neišvengiamai peršasi kita, Tomlinsono globalinės kultūros idėjai (Tomlinson 2002: 83) prieštaraujanti, mintis apie kultūrinio kosmopolitizmo⁵ tendencijas ir jo įsivyravimo galimybes. Tiesa, kritikas savajame tekste taip pat užsimena apie moderniosios epochos kultūrai būdingus kosmopolitinius bruožus, tačiau jiems priskiria ne kultūrinės asimiliacijos, internacionalumo ir jo paties plėtojamos besirandančio sudėtingo susisaistymo (angl. *complex connectivity*)⁶ sampratos reikšmes, bet kultūrinės homogenizacijos ir ekonominės globalizacijos prasmes. Marxas ir Engelsas, *Komunistų partijos manifeste* paskelbdami šūkį *visų šalių darbininkai, vienykitės!* (Marx, Engels 2008: 39), neabejotinai kelia humanistinio solidarumo idėją ir pabrėžia jos plėtros būtinybę paskirose Europos valstybėse, taip lyg ir netiesiogiai skatindami rasti, Tomlinsono žodžiais tariant, kultūrinį „sutrauktumą“, kuris ne suvienodintų paskirų nacijų kultūrinius savitumus, bet sukurtų tam tikrus kultūrinius koridorius (Tomlinson 2002: 17). Tokie kultūriniai koridoriai, mūsų manymu, sudarytų galimybę įtvirtinti humanistinio solidarumo ir kosmopolitizmo teorines idėjas bei jų praktinį įgyvendinimą. Taip būtų įveikiamas Marxo ir Engelso kritikuojamas „nacionalinis vienašališkumas ir ribotumas“, pačių mąstytojų įvardijamas kaip „kaimo gyvenimo idiotizmas“ (Marx, Engels 2008: 7). Marxas veikale *Apžvalgos iš tremties* (*Surveys from Exile*, 1973) rašo, kad pastarasis reiškinys veikia subjekto mąstyseną kaip ribojanti ir prietarų augimą skatinanti galia (Marx 1973: 306), o todėl filosofo tapatinama su socialiniu ribotumu ir kultūriniu neišprusimu.

Marxas ir Engelsas, kritikuodami Europos paskirų nacionalinių kultūrų lokalumą ir uždarumą, neabejotinai nujaučia galimos pasaulinės – transnacionalinės – kultūros susiformavimą XX amžiaus antrojoje ir XXI amžiaus pirmojoje pusėje: „Sparčiai tobulindama visus gamybos įrankius ir be galo lengvindama susisiekimą, buržuazija įtraukia į civilizaciją visas, net barbariškausias nacijas. Žemos jos parduodamų prekių kainos – štai ta sunkioji artilerija, kurią pasitelkdama, ji griaua visas kinų sienas ir priverčia kapituluoti atkakliausią barbarų neapykantą svetimšaliams“ (Marx, Engels 2008: 7). Jei šiuolaikinis naujųjų medijų steigiamas elektroninis artumas, Tomlinsono įvardijamas kaip sudėtingas susisaistymas, kur kas dažniau vertinamas ne kaip pozityvus, o kaip negatyvus reiškinys, tai Marxo ir Engelso mąstymo perspektyvoje kultūrinė asimiliacija tampa tiek kultūros, tiek civilizacijos vienu pagrindinių pažangos veiksnių. Tačiau Marxo ir Engelso pasaulinės kultūros ir politikos formavimosi nuojautos (Marx, Engels 1970: 56), išsakomos jų *Vokiečių ideologijoje* (*Die deutsche Ideologie*, 1845), apsiriboja industrinio kapitalizmo gamybos pobūdžiu, turinčiu įtaką paskiroms valstybėms bei jų lokalioms kultūrinėms ir politinėms situacijoms. Tokios mąstytojų

⁴ Galimi kultūrinio šoko simptomai paprastai nusakomi, pasitelkiant Gregory'o M. Guthrie'o *kultūrinio nuovargio* (angl. *cultural fatigue*), Williamo A. Smalley'o *kalbos šoko* (angl. *language shock*) ir Franciso C. Byrneso *rolinio šoko* terminus (angl. *role shock*).

⁵ *Marksistinės minties žodyne* kultūrinis kosmopolitizmas apibrėžiamas kaip glaudus valstybių, tautų ir kultūrinių grupių bendradarbiavimas, o kosmopolitinė erdvė traktuojama kaip sudaryta iš daugybės kultūrinių kitiškumų bei teigiama, kad kosmopolitizmo fenomenas neatsiejamas nuo civilizacijos ir kultūros vystymąsi skatinančių faktorių (Bottomore, Harris 1998: 9).

⁶ Sudėtingas susisaistymas, pasak Tomlinsono, viena vertus, reiškia vis didėjančią erdvinį artumą, įgyjantį globalumo matmenų, o antra vertus, šiuolaikines komunikacijos ir informacijos technologijas, elektroniniais saitais nukeliančias mus anapus empirinio susisaistymo lygmens (Tomlinson 2002: 11–80).

plėtojamos išvalgos, kaip minėta, turėtų būti vertinamos kaip jų gyvenamosios epochos socialinių, politinių ir kultūrinių realiųjų apmąstymų vaisius. Marxas ir Engelsas, mūsų manymu, suabsoliutina ir ideologizuoja industrinės kapitalizmo ir industrinės gamybos pobūdžio įtaką kultūrai. Modernybei priklausanti industrializacija pastarosios atžvilgiu, mūsų manymu, skatina internacionalizmo kaip Europos paskirų nacionalinio kultūrų bendradarbiavimo, bet ne vienos pasaulinės kultūros kūrimosi tendencijas, remiantis Baudrillard'u, besirandančias kur kas vėliau – XX amžiaus pabaigoje dėl visaapimančios naujųjų medijų įtakos.

POSTINDUSTRIŠNIS KAPITALIZMAS BEI ŠIUOLAIKINĖ TRANSNACIONALINĖ KULTŪRA IR POLITIKA: BAUDRILLARD'AS

Šiuolaikinė epocha, paprastai įvardijama kaip postmodernioji, kurios pradžia apytiksliai gali būti laikoma XX amžiaus septintasis–devintasis dešimtmečiai, ar – kita vertus – kaip modernybės pabaiga, tiek humanitarinių, tiek socialinių mokslo sričių atstovų nuolat apipinama tokiomis sąvokomis kaip *globalizacija*, *homogenizacija*, *signifikacija*, „*pasaulio vakarietinis*“, *deteriorizacija*. Dera pripažinti, kad šie terminai ir jų vartoseną yra ganėtinai problemiški dėl jiems suteikiamų skirtingų prasmų skirtingoms akademinėms kryptims priklausančių mokslininkų vykdomuose tyrinėjimuose. Kaip bebūtų, visų šių terminų reikšmės tam tikru aspektu neabejotinai pretenduoja į tam tikrą visuotinumą ar, kitaip tariant, gali būti redukuojamos į pirmosios iš jų – šiuolaikinėje epochoje itin madingo globalizacijos termino reikšmę. Paprastai globalizacijos fenomenas siejamas būtent su šiuolaikine epocha, t. y. su XX amžiaus antrąja puse ir naujųjų medijų visaapimančia plėtra, lemiančia judrumo didėjimą, fizinių, ekonominių, finansinių, teisinių, kalbinių, kultūrinių, politinių judėjimo kliūčių nyksmą, pasiekiamumo augimą, vietos reikšmės nyksmą, visuotinius informacijos ir komunikacijos procesus, o kultūrologiniu požiūriu – su pasaulinės kapitalistinės monokultūros⁷ išsialėjimu.

Tačiau kyla klausimas, kas apskritai yra globalizacija, su kuria tiesiogiai siejama galimos globaliosios kapitalistinės monokultūros steigtis? Be abejo, globalizacija – tai viena pagrindinių šiuolaikinio ekonominio, politinio, socialinio, kultūrologinio ir filosofinio diskursų temų. Viena vertus, dera pripažinti, kad tautų ir kultūrų maišymasis vis labiau plečiasi, bet juk kultūrinė asimiliacija reiškėsi visų civilizacijų istorijoje. Kita vertus, kultūrinės asimiliacijos reiškinys, mūsų manymu, negali būti tapatinamas su galimos kultūrinės homogenizacijos reiškiniumi, steigiančiu šiuolaikinę hipotetinę transnacionalinę kapitalistinę monokultūrą. Vis dėlto lieka neaišku, ar tikslinga galimo kultūrinės homogenizacijos proceso lemiamus padarinius redukuoti į postindustrinės hipotetinės kapitalistinės monokultūros steigtį, pastarąją įvardijant kaip globalizaciją? Nes, jei globalizacija iš tikrųjų vyksta ir jei ji steigia šiuolaikinę transnacionalinę kapitalistinę monokultūrą, tai vargu ar šis procesas gali būti suprantamas kaip vienakryptis, nes jis kelia iššūkius, kurie, savo ruožtu, sukelia atsakus. Nors vis daugiau sociologų ir kultūrologų įžvelgia viso pasaulio tapsmo vienu dideliu „makdonaldu“⁸ tenden-

⁷ Termino *globalinė kapitalistinė monokultūra* (angl. *global capitalist monoculture*) autorystė priklauso Tomlinsonui, vėlyvąją – transnacionalinę – kapitalizmo stadiją siejančiam su šiuolaikinės ekonominės sistemos pobūdžiu ir kultūrinių prekių plėtra po visą pasaulį. Pasak jo, visas nacionalines kultūras inkorporavus į globalinę kapitalistinę ekonominę sistemą, išauga visaapimanti kapitalistinė monokultūra (Tomlinson 2002: 89–96).

⁸ Termino *makdonaldizacija* (angl. *mcdonaldization*) autorystė priklauso George'ui Ritzeriui, kurį jis vartoja knygoje *Visuomenės makdonaldizacija* (*The McDonaldization of Society*, 1995) ir, juo remdamasis, nusako procesą, apibrėžiamą efektyvumo, apskaičiuojamumo, nuspėjamumo ir visuomenės standartizavimo sąvokomis. Tai procesas, dėl kurio šiuolaikinė postindustrinė kapitalistinė visuomenė gali būti palyginama su greitojo maisto restoranams būdingais bruožais (Ritzer 2004).

cijų, kyla klausimas, ar iš tikrųjų lokali nacionalinė kultūros nyksta, naujųjų medijų sąlygomis susilydydamos į postindustrinę transnacionalinę kapitalistinę monokultūrą, neatsiejama nuo globalizacijos reiškinio? Ar tai nėra tik dar viena masinė ir madinga isterija? Gal transnacionaliniais vadiname iš tikrųjų lokalius procesus ir reiškinius tik dėl žmogaus laikinio ir erdvinio baigtinumo, nebanddami ieškoti jų metafizinio pagrindo?

Baudrillard'as, aptardamas šiuolaikinę visuomenę, kultūrą ir politiką, veikaluose *Blogio perregimumas* ir *Krištolo kerštas* įsiveda transpolitikos, transekonomikos, transestetikos ir transseksualumo terminus (Baudrillard 1990: 163–198; 1993: 14–26). Jei priešdėlis *trans-*vartojamas sudurtinėse sąvokose, tai jis reiškia tam tikrą išėjimą už vieno ar kito dalyko ar jo peržengimą. Šiuo atveju transpolitiką, transekonomiką, transestetiką, transseksualumą ir transnacionalumą reikėtų suprasti kaip vietinių ar, kitaip tariant, lokalių politikos, ekonomikos, estetikos, seksualumo ir nacionalumo peržengimą ar įveiką, asimiliuojant ir apjungiant juos kaip lokalius „vienetus“ į tam tikrą bendrą ir – svarbiausia – suvienodintą visumą. Baudrillard'o teigimu, šiuolaikinėje postindustrinio kapitalizmo epochoje įsivyrąja visaapimantis homogenizacijos procesas, lemiantis tai, kad skirtingos politinės ideologijos yra ne tik jungiamos tarpusavyje, bet ir suvienodinamos, taip atmetant jų pagrindinius skirtumus, todėl lieka tik anapus savęs nieko neslepiančios tų ideologijų kaukės (Baudrillard 1993: 25). Toks mąstytojo išsakomas teiginys, mūsų manymu, galėtų būti lengvai pažeidžiamas kritikos, esą jis nėra pagrindžiamas metafiziškai, o tik deskriptyviu būdu pateikiami subjektyvūs įspūdžiai apie nūdienę politinę ir kultūrinę situaciją. Tačiau Baudrillard'as savosioms socialinėms, kultūrologinėms ir politinėms išvalgoms pagrįsti imasi detalios šiuolaikinės ontologinės situacijos analizės, kitaip tariant, nuo socialinių, kultūrologinių ir politinių tyrinėjimų leidžiasi kur kas gilesnių – metafizinių apmąstymų – link.

Baudrillard'o plėtojami šiuolaikinio simuliakro (pranc. *simulacre*)⁹ ir simuliacijos (pranc. *simulation*)¹⁰ konceptai neatskiriama nuo jo pateikiamos hipertikrovės¹¹ sampratos. Tiek simuliakrą, tiek simuliacijos procesą, tiek hipertikrovę mąstytojas traktuoja kaip šiuolaikines postontologines kategorijas, organizuojančias dabartinę metafizinę situaciją, esmingai nulemiančią nūdienį socialinį, kultūrinį ir politinį būvį. Baudrillard'as, analizuodamas šiuolaikinę

⁹ Simuliakras (lot. *simulacrum*) – šiuolaikinėje prancūzų filosofijoje šiuo terminu įvardijamas matomumas, optinė apgaulė, sąmonės fantomas, realumo iliuzija, atsirandanti nepriklausomai nuo objekto ir jo požymių.

¹⁰ Simuliacija (lot. *simulatio*) – tai melagingas vaizdavimas siekiant suklaidinti, apgauti; apsimetimas. Baudrillard'o medijų filosofijos kontekste tradicinė šio termino vartosena modifikuojama, ir juo nuskaidomas dirbtinis tikrovės išryškinimas, (pa)dauginimas, hiperbolizavimas, „santirštis“. Visuotinis simuliacijos procesas, anot mąstytojo, destruktvyviai veikia pačią tikrovę – empirinė tikrovė nyksta, ir jos vietą užima naujųjų medijų steigiamą hipertikrovę.

¹¹ Hipertikrovė – tai daugybės medijų rūšių apibrėžtų ir persunktų įvykių bei patirčių visuma. Pavyzdžiui, picerijų *Čili kaimas* lankytojai įsigyvena į neegzistuojančią lietuviško kaimo aplinką. Šiuo atveju kaimiška atributika nėra tikslus senovinio kaimo atvaizdavimas lankytojams, atvirksčiai, čia joks „kaimas“ neegzistuoja. Pasak Joe L. Kincheloe, panašiai nutinka ir su *McDonald's* restoranų logotipu: raidės *M* auksinės arkos tariamai nurodo į natūralaus maisto rojų, į kurį galima patekti, vos tik pravėrus šio restoranų tinklo duris, tačiau iš tikrųjų ten prekiaujama žemos kokybės greituoju maistu (Kincheloe 2002: 22–32). Veikale *Simuliakrai ir simuliacija (Simulacres et simulation, 1985)* Baudrillard'as teigia, kad taip tikrovę išstumia šiuolaikinis simuliakras kaip tariamybė, ją ne kopijuojanti, bet vaizduojanti „tikroviškesnę“ negu tikrą (Baudrillard 2002: 7–54), kaip ir Jorge'o Luiso Borgeso aprašomas žemėlapis, kuriame, pernelyg išsamiai sutartiniais ženklais nurodant į tam tikros vietovės objektus, dėl tikroviškumo santirščio pastarųjų paieškos tampa bevaisės (Borges 1998: 325). Dirbtinis tikrovės išryškinimas ir / ar kopijavimas, pasak Baudrillard'o, kuria tikrovės, „tikresnės už tikrąją“, rūšį – hipertikrovę.

perteklinio vartojimo visuomenę, pasitelkia struktūralistinį metodą ir, juo remdamasis, *Gamybos veidrodyje* (*Le Miroir de la Production*, 1973) imasi industrinės ir postindustrinės gamybos pobūdžių palyginimo bei iš jo išplaukiančios Marxo ir Engelso plėtojamų industrinės gamybos pobūdžio (Baudrillard 1973: 111–167) ir kultūrinio internacionalizmo idėjų kritikos. Veikale *Ženklo politinės ekonomijos kritika* (*Pour une critique de l'économie politique du signe*, 1972), mūsų manymu, Baudrillard'as susieja postindustrinės gamybos pobūdį ir iš to išplaukiančią perteklinio vartojimo kultūrą (Baudrillard 1981: 88–101, 130–142, 164–184), kuri dėl visaapimančio naujųjų medijų steigiamo simuliacijos proceso įsivyrąja globaliu mastu (Baudrillard 2002: 7–54), taip lyg ir steigdama – šiuolaikinės hipertikrovės lygmeniu – kapitalistinę transnacionalinę monokultūrą. Tai reiškia, kad, industrinei gamybai transformavusis į postindustrinę, produkavimą išstumia reprodukavimas, o pagaminamų prekių pertekliui gerokai viršijant tiek fiziologinius, tiek socialinius poreikius, pastarosios, kaip *Simboliniuose mainuose ir mirtyje* (*L'échange symbolique et la mort*, 1975) rašo Baudrillard'as, tampa socialinės gerovės ir prestižo ženklais, o šie parduodami kaip prekės, kurios skirtos ne patenkinti vienus ar kitus poreikius, bet kurti madingus, tačiau tariamus finansinės laisvės ir materialinės sėkmės naratyvus (Baudrillard 1976: 163–166; 1981: 29–62). Prekės, postindustrinės gamybos sąlygomis virtusios ženklais, ir individus reprezentuojantys įvaizdžiai, virtę tariamais naratyvais, Baudrillard'o mąstymo perspektyvoje tiesiogiai susiejami su iš to sekančia šiuolaikine perteklinio vartojimo kultūra, mūsų manymu, leidžiančia pastebėti reprezentacijos, neatskiriamos nuo empirinio objekto, pabaigos ir signifikacijos kaip bereferenčių ženklų išsialgėjimo pradžios¹², tendencijas. Jei industrinis produkavimas, pasak Marxo ir Engelso, peržengiantis „nacionalinį uždaramą“ ir steigiantis „nacijų savitarpio priklausomybę“, reiškia tam tikrų empirinių objektų (masinę) gamybą, kuriai sąlygas sudaro mechanizuota technika, tai postindustrinio reprodukavimo atveju vadinamasis gamybos procesas yra atskiriamas nuo pirminio empirinio objekto kaip originalo ir hipertikrovės lygmeniu imamos „gaminti“ pastarojo kopijų kopijos. Todėl postindustrinis gamybos pobūdis, mūsų manymu, peržengia Marxo ir Engelso apmąstomos internacionalinės industrinės kapitalistinės kultūros ribas ir steigia transnacionalinės monokultūros radimosi tendencijas, pasak Herberto Irvingo Schillerio, transnacionalinių korporacijų politinei ir ekonominei galioms išsiplėtojus pasauliniu mastu (Schiller 1979: 30). Transnacionalinių korporacijų politinę ir ekonominę galias, grindžiamas naujosiomis medijomis, dar labiau suabsoliutina Edas Hermanas ir Robertas Watermanas McChesney's, teigdami, esą šios galios apima privačias ir viešas nuomones bei mąstysenas, o šių korporacijų sudaromos sistemos patvarumas paremtas visuotiniu pritarimu globalinei korporacinei ideologijai“ (Herman, McChesney 1997: 154). Mūsų manymu, ši kritikų pateikiama mintis gali būti nesunkiai sugretinama su Baudrillard'o plėtojama pozicija, esą socialinės gerovės ir prestižo ženklai naujosiose medijose steigia simuliacijos kaip tokios absoliutą, todėl ženklų ekonomija tampa ne menkesnė, o galbūt net dar galingesnė ideologija nei Marxo politinė ekonomija. Baudrillard'as veikale *Tyliųjų daugumų šešėlyje* (*A L'Ombre*

¹² Reprezentacijos ir signifikacijos perskyrą Baudrillard'o apmąstomo perteklinio vartojimo sąlygomis sudaro tai, kad pirmoji susijusi su analogija, panašybe ar tapatybe, todėl reprezentuoti reikia ką nors atspindėti, atskleisti ar rodyti. Tuo tarpu signifikacija susijusi su ženklų tarpusavio santykiais tam tikroje (uždaroje) sistemoje. Signifikacijos proceso metu ženklas įgyja tam tikrų reikšmių, kuriame, aptariant šiuolaikinę visuomenę, ypač svarbus vaidmuo tenka perteklinio vartojimo subjektui. Šis procesas apima objektyvųjį, t. y. denotacijos, ir subjektyvųjį, t. y. konotacijos, lygmenis. Denotacijos lygmeniu analizuojamas ženklų ir išorinės empirinės tikrovės santykis; konotacijos lygmeniu tyrinėjamas ženklų ir perteklinio vartojimo subjekto individualių patirčių ir vertybinių nuostatų santykis.

des majotités silencieuses ou la fin du social, 1978) naujųjų medijų terpes traktuoja kaip teroristines (Baudrillard 2007: 66–72), ne tik prasiskverbiančias į kultūrinę, socialinę, politinę, ekonominę, finansinę sferas, bet ir „pažeidžiančias“ klasikinės metafizikos šerdį – binarines opozicijas – ir anihiliuojančias suvokiančio subjekto ir suvokiamo objekto perskyrą. Taip naujosios medijos lyg ir tampa tam tikromis visaapimančiomis elektroninėmis galiomis, o jų erdvėje cirkuliuojantys socialinės gerovės ir prestižo ženklai, remiantis mąstytoju, steigia ne socialinius skirtumus, bet vienodėjimą, vedantį šiuolaikinės kultūrinės homogenizacijos link. Vienos Baudrillard'o veikalo *Blogio perregimumas* esė pavadinimas „Kseroksas ir begalybė“ puikiai išreiškia jo plėtojamą visuotinio kultūrinio vienodėjimo tendencijas: bet kokia kitybė čia yra sunaikinama begalinio to paties „objekto“ kopijų, reprodukuojamų, pasitelkiant tam tikras koduotes ir formules (Baudrillard 1993: 54), o jų šrautai, pasitelkiant naujas medijas, paskleidžiami po visą pasaulį, atsisaistant nuo bet kokių galimų lokalių empirinių taškų. Tokį atsisaistymą nuo vietos ir manipuliaciją ne tik socialiniais ženklais, bet ir reikšmėmis apmąsto Davidas Howesas, pasitelkdamas vieną geriausiai žinomų Jungtinių Amerikos Valstijų išradimų – gaivinamojo gėrimo *Coca-Cola* pavyzdį: „Tam tikrose kultūrose kokakolai priskiriamos visai kitokios reikšmės ir ji vartojama visiškai kitaip, nei įsivaizdavo gamintojas“ (Howes 1996: 6).

Šiuolaikinei epochai priklausančios naujosios medijos, postindustrinė gamyba kaip reproduktivumas ir socialinių ženklų šrautai Baudrillard'o mąstymo perspektyvoje redukuojami į simuliacijos absoliutą, iš esmės nulemiantį nūdienės kultūros ir politikos situaciją. Kultūrinės homogenizacijos procesui, mūsų manymu, būdingi tam tikri globalumo metmenys, steigiantys naują – transnacionalinį – gyvenimo būdą. Jei Baudrillard'o pateikiamą simuliacijos teoriją pasitelksime nūdienės kultūros situacijos apmąstymams, tai derės pasakyti, kad naujųjų medijų steigiamas simuliacijos ir – neabejotinai – manipuliacijos absoliutas lyg kokią plotišką emanaciją skatina rastis postrindustrinę kapitalistinę transnacionalinę monokultūrą. Tik – jau ne empiriniu, bet hipertikrovės lygmeniu.

NUO INTERNACIONALINĖS LINK TRANSNACIONALINĖS KULTŪROS IR POLITIKOS: KULTŪRINĖS / POLITINĖS TRANSFORMACIJOS AR METAMORFOZĖS?

Kalbėti apie internacionalinės kultūros perėjimą į transnacionalinę yra iš esmės problemiška. Modernybei priklausančiam industriniam kapitalizmui būdingi bruožai šiuolaikinėje epochoje pakinta kartu su naujosios – vėlyvojo kapitalizmo stadijos pradžia. Gamybos perėjimas nuo industrinės prie postindustrinės nūdienei kultūros ir politikos situacijai yra neabejotinai lemtingas, o todėl reikalaujantis naujų apmąstymų ir interpretacijų. Marxo ir Engeldo bei Baudrillard'o kapitalistinės kultūros apmąstymams, mūsų manymu, neišvengiamą įtaką turi jų gyvenamojo laikmečio realijos, todėl pirmųjų dviejų filosofų skleidžiamos idėjos atrodo esančios ganėtinai naivios, jas palyginus su trečiojo mąstytojo pateikiamomis mintimis, negana to, vargu ar teisingos šiuolaikinės epochos sąlygomis. Tuo tarpu Baudrillard'o plėtojamą išvalgos pasirodo esančios tikslingos būtent XX amžiaus pabaigos ir XXI amžiaus pradžios realijų atžvilgiu, bet abejotina ar jos nebūtų iš esmės kritikuotinos vėlesniosios epochos kultūrinėmis, socialinėmis, politinėmis ir, žinoma, ontologinėmis sąlygomis. Todėl, imantis industrinės ir postindustrinės epochos kultūrinių situacijų palyginimo, dera pripažinti išsikelto užduoties problemišumą ir prieitų tyrinėjimo išvadų priklausomybę nuo šio straipsnio autorės gyvenamosios epochos ir vietos aplinkybių.

Siekiant apmąstyti internacionalinės ir transnacionalinės kultūrų santykį, pirmiausia dera pasakyti tai, kad šio straipsnio paskutinio skyrelio antraštės antroje dalyje keliamas

klausimas apie tai, ar perėjimas nuo internacionalinės prie transnacionalinės kultūros turėtų būti įvardijamas kaip transformacijos, ar kaip metamorfozės, nėra tik žaidimas sinonimais. Juo labiau kad terminai *transformacija* ir *metamorfozė* nėra tos pačios reikšmės žodžiai. Šiame straipsnyje jie vartojami, *transformaciją* traktuojant kaip tam tikrą nuoseklią raidą, palaipsnių vystymąsi ar kryptingą kaitą; tuo tarpu *metamorfozė* čia suprantama kaip tam tikras staigus, nenumatytas pokytis, kurį galima tapatinti su vadinamąja „išmušto stiklo metamorfoze“¹³ ar su kafkiškuoju žmogaus virsmo vabalu atveju. Todėl dera pripažinti, kad kultūrinės transformacijos ar metamorfozės klausimas, kaip minėta, yra iš esmės problemiškas ir vertas akademinų apmąstymų. Šiame straipsnio skyrelyje, remiantis Marxo ir Engelso bei Baudrillard'o plėtojamomis idėjomis, imamasi abiejų galimų variantų – tiek perėjimo nuo internacionalinės link transnacionalinės kultūros kaip transformacijos, tiek metaforfozės galimybių svarstymų.

Marxas ir Engelsas *Komunistų partijos manifeste*, kalbėdami apie minėto „nacionalinio uždarumo, vienašališkumo ir ribotumo“ įveiką, ją sieja tiek su materialine, tiek su dvasine gamyba, apimančia visą pasaulį (Marx, Engels 2008: 6–7). Mąstytojai čia turi omenyje industrinę gamybą, plėtojamą empirinio objekto lygmeniu, paskirų valstybių bendradarbiavimą ir išvelgia galimos vienos pasaulinės kultūros radimosi tendencijas. Mūsų manymu, čia itin svarbus ir, drįstume sakyti, net lemtingas vaidmuo atitenka XX amžiaus vykusiems technikos mechanizavimo ir automatizavimo procesams, užbaigusiems ankstesniąją instrumentalizacijos stadiją bei taip paskatinusiems masinės gamybos radimąsi ir tolesnes jos raidos tendencijas. Tačiau industrinė gamyba ir jos plėtra iš esmės vis dar yra vadinamojo mechaninio ir automatinio pobūdžio, tiesiogiai priklausoma ir grindžiama minėtu empiriniu objektu. Marxas ir Engelsas, būdami savojo – XIX amžiaus – atstovai, vargu ar galėtų net numanyti apie šiuolaikinę postindustrinio pobūdžio gamybos atmainą – reproduktivumą, kurią apmąsto Baudrillard'as ir ją supranta kaip visaapimančius socialinių, kultūrinių ir politinių ženklų srautus naujosiose medijose (Baudrillard 1976, 1981). Šie ženklai traktuojami kaip tariamybės, kurių esmei nusakyti pasitelkiamas simuliakro terminas ir teigiama, esą berefenciškai simuliakrai, atsiskyrę nuo klasikinio empirinio objekto, cirkuliuoja naujųjų medijų steigiamoje šiuolaikinės hipertikrovės erdvėje (Baudrillard 2002), kurdami, remiantis Baudrillard'u, simuliacijos absoliutą. Būtent industrinės gamybos, kuri, remiantis Marxu ir Engelsu, peržengia lokalaus nacionalumo ribas, tiesioginė priklausomybė nuo empirinio objekto, yra viena pagrindinių priežasčių, dėl kurios XIX amžiaus antrosios ir XX amžiaus pirmosios pusės kapitalizmas, mūsų manymu, vis dar gali būti traktuojamas kaip internacionalinis, o ne kaip transnacionalinis, t. y. čia suprantamas kaip patiriantis tam tikrų istorinių, techn(olog)inių ir ekonominių transformacijų, o todėl peržengiantis empirinį ir besiplėtojančią šiuolaikinės hipertikrovės lygmeniu. Šiai minčiai turbūt pritartų ir Danas Schilleris, teigiantis, kad postindustrinės gamybos ir vėlyvojo kapitalizmo esmę sudaro būtent technikos skaitmenizavimo procesai ir laisvosios rinkos plėtra virtualiu lygmeniu (Schiller 1999: xiii–xvii). Kritikas tiesiogiai susieja šiuolaikinės skaitmeninės technologijos ir visaapimančią suprekinimą, mūsų manymu, peržengiančius ne tik kultūrinio nacionalizmo, bet ir internacionalizmo, kurį apmąsto Marxas ir Engelsas, ribas ir sudarantį sąlygas kapitalistinės kultūros transformacijoms, t. y. transnacionalinės monokultūros radimuisi, kurią lyg ir turi omenyje Baudrillard'as, kalbėdamas apie kultūrinę homogenizaciją.

¹³ „Išmušto stiklo metamorfozė“ – tai įrodymas, kaip kokia nors katastrofa gali paskatinti ūkio vystymąsi, kurio autorystė priklauso prancūzų klasikinės liberaliosios krypties teoretikui ir politikui ekonomistui Frédéricui Bastiatui (1801–1850).

Ar šiuolaikinis skaitmeninis kapitalizmas, kaip jį įvardija Schilleris, iš tikrųjų panaikina bet kokius kultūrinius skirtumus, remiantis Baudrillard'u, sulydydamas juos į transnacionalinę monokultūrą? Mūsų manymu, toks teorinės redukcijos judesys nėra visai teisingas, nes istorija lemia kultūrinių ir politinių transformacijų, vykstančių palaipsniui, daugiaveiksniškumą, nesutapatinamą su staigiomis objektų ar reiškinių metamorfozėmis. Kaip bebūtų, vis dar egzistuoja kalbų, religijų, kultūrų, mentalitetų skirtumai bei dėl jų kylantys konfliktai ir ginčluoti susirėmimai, negana to, mūsų kūnai vis dar yra individualūs empiriniai, o ne virtualiai egzistuojantys, todėl daugių daugiausia galima teigti, kad industrinei kapitalistinei kultūrai transformuojantis, randasi tam tikrų transnacionalinės – šiuo atveju suprantamos kaip virtualiosios – monokultūros tendencijų, bet toli gražu – ne viena pasaulinė kultūra ir globalinė politika. Mūsų manymu, Baudrillard'o veikaluose pateikiamas reduktyvus šiuolaikinės kultūros ir politikos situacijos vertinimas jam neleidžia pastebėti vis dar egzistuojančių itin svarbių tarpvalstybinių, tarpkultūrinių, tarpreliginių, tarpmentalitetinių skirtumų, jų probleminių sąveikų ir abipusių įtakų. Marxo ir Engelso plėtojamos išvalgos, svarbios jų gyvenamosios epochos kultūros ir politikos situacijai, nors ir iš esmės kritikuotinos iš šiuolaikinio filosofinio, socialinio, kultūrologinio ir politologinio mąstymo perspektyvų, tačiau, mūsų manymu, jos yra kur kas atsargesnės nei Baudrillard'o steigiamas simuliacijos absoliutas kaip jo plėtojamos šiuolaikinių socialinių, kultūrinių, politinių ir ontologinių realiųjų diagnostikos atskaitos taškas. Jei pritarime Baudrillard'ui, esą dėl visaapimančios naujųjų medijų įtakos postindustinėje kapitalizmo epochoje vyksta kultūrinės homogenizacijos procesai, tai turėsime pasakyti ir tai, kad pastarieji neatsiranda staiga, t. y. jie negali būti vertinami kaip tam tikros kultūrinės metamorfozės, neturinčios savųjų istorinių ištakų ir įvykstančios, „pakliuvus į šiuolaikinės simuliacijos akimirkas“. Kur kas tiksliau būtų galima šiuolaikinės kultūros homogenizacijos procesus vertinti kaip tam tikras kultūrinės transformacijas, nuo moderniosios epochos kaip istoriniam pėdsakui nusidriekiant šiuolaikinės (postmoderniosios) link. Baudrillard'ui atliekant jau minėtą teorinės redukcijos judesį, tampa sunku pastebėti tam tikrus subtilius kultūrinius ir politinius skirtumus, išliekančius naujųjų medijų sąlygomis, ir nūdienėje epochoje išliekančią tarpkultūrinę distanciją. Tas moderniosios, industrinės internacionalinės epochos pėdsakas, nusidriekiantis šiuolaikinės postindustrinės transnacionalinės epochos link, naujųjų medijų teorinių tyrinėjimų gausoje primygtinai mums primena, kad vis dar savo kūnais, sudarytais iš kaulų, mėsos ir kraujo, gyvename skirtingų kalbų, religijų, kultūrų ir mentalitetų Babelio bokšte, jo pamatus vis labiau imant drebinti šiuolaikinei hiperaudrai.

IŠVADOS

1. Marxas ir Engelsas, apmąstydami industrinės kapitalistinės epochos kultūros ir politikos situaciją, išvelgia tam tikrų kultūrinės homogenizacijos tendencijų. Tačiau industrinio pobūdžio gamyba, tiesiogiai susieta su empiriniu objektu, skirtu patenkinti fiziologinius ir socialinius individų poreikius, vis dar yra priklausoma nuo vietos ir laiko aplinkybių, todėl iš tam tikro lokalaus civilizuoto Europos taško plisdama po kitas, anot mąstytojų, „barbariškas“ valstybes, ji skatina lokalių kultūrų suartėjimą, asimiliavimąsi ir įsiterpimą vienos į kitą. Tiesioginė industrinės gamybos priklausomybė nuo empirinio objekto, nors ir turi neabejotiną įtaką moderniosios epochos kultūrai ir politikai, tačiau jos nesuvienodina pasauliniu mastu, todėl ji gali būti vertinama kaip internacionalinė, bet ne kaip globali monokultūra.

2. Baudrillard'as, pasitelkdamas savuosius simuliacijos, simuliacijos ir hipertikrovės konceptus, radikalizuoja šiuolaikinės kultūros homogenizacijos tendencijas. Remdamasis, pasak jo, visaapimančia naujųjų medijų įtaka, filosofas kuria simuliacijos absoliutą, nepagrįstai ani-

hiliojančių empirinę tikrovę kaip tokią ir steigiantį šiuolaikinę hipertikrovę. Postindustrinės gamybos pobūdis čia vertinamas kaip jau nepriklausomas nuo empirinio objekto, nes produkvimas virsta reprodukvimu. Socialinės gerovės ir prestižo ženklai, remiantis Baudrillard'u, steigia ne kultūrinę diferenciaciją, bet homogenizaciją: postindustrinio kapitalizmo kultūra čia reduktyviai vertinama kaip globali, taip iš esmės sulydant lokalioms kultūroms būdingus skirtumus į vieną pasaulinę virtualią, įvardijamą kaip transnacionalinę, kultūrą. Reduktyvi Baudrillard'o pozicija nėra tiksli, nes net naujųjų medijų sąlygomis lokalsios kultūros kaip tokios išlieka, taip išsaugodamos joms būdingus savitus bruožus, tokius kaip kalbų, religijų, mentalitetų skirtumai. Nors, pritariant mąstytojui, randasi pasaulinės kapitalistinės monokultūros, besiplėtojančios virtualiu lygmeniu, tendencijų, apie kurias užsimena jau Marxas ir Engelsas, tačiau, nepasiduodant madingai nūdienei globalizacijos isterijai, dera pastebėti, kad, remiantis klasikine fenomenologija, individų egzistencijos vieta yra neišvengiamai lokali, t. y. paskiri kūnai traktuojami kaip savojo pasaulio ir aplinkos vertinimo atskaitos taškai.

3. Moderniosios epochos, tiesiogiai susijusios su empiriniu objektu, pėdsakas palaipsniui vykstančių istorinių, kultūrinių, socialinių, politinių ir techn(olog)inių transformacijų – bet ne staigių ir nenumatytų metamorfozių – būdu nusidriekia iki pat šiuolaikinės epochos, kurioje, remiantis Baudrillard'u, tariamybė pirmauja tikrovės atžvilgiu. Kultūrinės homogenizacijos ir globalumo tendencijų randasi dar XIX amžiuje dėl technikos mechanizavimo ir automatizavimo procesų bei industrinio gamybos pobūdžio, paskiroms nacionalinėms kultūroms įsiterpian vienai į kitą ir tarpusavyje asimiliuojantis. Tačiau šiuolaikinė – virtuali – transnacionalinė kultūra kaip tokia vis dar tėra hipotetinė, t. y. ji galima tik teorinių diskusijų ir svarstymų lygmeniu. Egzistuojant kalbų, religijų, mentalitetų skirtumams, jų redukvimas į šiuolaikinę kapitalistinę monokultūrą yra iš esmės netikslus: nacionalinių kultūrų (su)artėjimo ir (su)panašėjimo tendencijos dėl naujųjų medijų įtakos negali būti tapatinamos su vienos pasaulinės monokultūros steigtimi. Tokia hipotetinė monokultūra, jei ir yra įmanoma apskritai, tai tik dėl ne vieną šimtmetį trunkančių istorinių, technologinių, socialinių, kultūrinių ir politinių transformacijų, o ne dėl plačiai skelbiamų nenumatytų / nenumatomų „postmodernųjų kultūrinių metamorfozių“, itin dažnai įvardijamų globalizacijos terminu.

Gauta 2008 08 11

Priimta 2008 08 28

Literatūra

1. Baudrillard, J. 1981. *For a Critique of the Political Economy of the Sign*. St. Louis, MO: Telos Press.
2. Baudrillard, J. 2007. *In the Shadow of the Silent Majorities or the End of the Social*. New York: Semiotext(e).
3. Baudrillard, J. 1976. *Lexchange symbolique et la mort*. Paris: Gallimard.
4. Baudrillard, L. 1973. *Le Miroir de la Production: ou, l'illusion critique du matérialisme historique*. Tournaill: Casterman.
5. Baudrillard, J. 1990. *Revenge of the Crystal: Selected Writings on the Modern Object and Its Destiny, 1968–1983*, eds. P. Foss, J. Pefanis. London and Concord, Mass: Pluto Press.
6. Baudrillard, J. 2002. *Simuliakrai ir simuliacija*. Vilnius: Baltos lankos.
7. Baudrillard, J. 1993. *The Transparency of Evil: Essays on Extreme Phenomena*. London, New York: Verso.
8. Borges, J. L. 1998. "On Exactitude in Science", in Borges, J. L. *Collected Fictions*. London: Penguin Books, 325.
9. Bottomore, T.; Harris, L. et al. (eds.). 1998. *A Dictionary of Marxist Thought*. Oxford UK, Malden USA, Carlton Australia: Blackwell Publishing Limited.
10. Herman, E.; Waterman McChesney, R. 1997. *The Global Media: The Missionaries of Global Capitalism*. London: Cassell.
11. Howes, D. *Cross-Cultural Consumption: Global Markets, Local Realities*. London and New York: Routledge.

12. Kincheloe, J. L. 2002. *The Sign of the Burger: McDonald's and the Culture of Power*. Philadelphia: Temple University Press.
13. Marx, K. 1973. *Surveys from Exile*, ed. by D. Fernbach. Harmondsworth: Pelican.
14. Marx, K.; Engels, F. 2008. *The Communist Manifesto*. New York, Oxford: Oxford University Press.
15. Marx, K.; Engels, F. 1970. *The German Ideology*. London: Lawrence and Wishart.
16. McLuhan, M. 2003. *Kaip suprasti medijas: Žmogaus tęsiniai*. Vilnius: Baltos lankos.
17. Ritzer, G. 2004. *The McDonaldization of Society*. New Delhi: Pine Forge Press.
18. Schiller, D. 1999. *Digital Capitalism: Networking the Global Market System*. Cambridge, Massachusetts; London, England: The MIT Press.
19. Schiller, H. I. 1979. "Transnational Media and National Development", in *National Sovereignty and International Communication*, eds. K. Nordenstreng, H. I. Schiller. Norwood, NJ: Ablex, 21–32.
20. Tomlinson, J. 2002. *Globalizacija ir kultūra*. Vilnius: Mintis.

JOVILĖ BAREVIČIŪTĖ

The political and cultural profiles of capitalism on the background of the new media: K. Marx, F. Engels, J. Baudrillard

Summary

A comparative analysis of the insights of K. Marx, F. Engels and J. Baudrillard of the capitalism and its scale of development has been made. The question about the difference between internationality and transnationality is raised. The relationship between the industrial international and postindustrial transnational cultures in their political aspect is discussed. It is maintained that the direct dependency of industrial production upon the empirical object, which is emphasized by K. Marx and F. Engels, and the decay of it on the background of postindustrial production which is based, according to J. Baudrillard, on reproduction, becomes essentially determinant for the contemporary cultural and political situation. There are considered the possible conditions of the present-day cultural homogenization, capitalist worldwide monoculture and its global measures. Although the tendencies of the rise of cultural homogenization and capitalist monoculture were discovered by K. Marx and F. Engels, while J. Baudrillard reduces any national differences to the comprehensive contemporary transnationality, the author of the article is of the opinion that the motion of theoretical reduction by the latter thinker prevents from noticing the distinctive features of local cultures and politics, their interrelation and multiple reciprocity. It is concluded that, regardless of the increasing influence of the new media and the scale of their development, there still remain national cultures, local politics and their distinctions.

Key words: Europe, internationality, new media, (post)industrial capitalism, transnationality